

"הדסה" לבריאות העם

עדנה לוינשטיין פורסם לראשונה: 19.02.2004 23:00 עודכן ב: 20.02.2004 11:49

*מאת: ציפורה שחורי-רובין ושפרה שורץ

*בהשתתפות: יואל דונחין

*הוצאה: הספריה הציונית

טיבם של ספרי זיכרונות מן הסוג המונח על שולחנו כעת, השוטח את סיפורו של ארגון "הדסה" במחצית הראשונה של המאה העשרים, שהם נוגעים תמיד ללב ומציפים ברגשות געגועים לכל מה שהיה ואיננו: פלשתינה הקטנה והתמימה, המפעל החלוצי בראשית דרכו והאמונה הגדולה בחברה חדשה הקמה ונרקמת למול העיניים. מפעלי צדקה לא לוו אז בנשפים מתועדים בתקשורת, אלא היו מעשה יום-יום ויחצ"נים לא האדירו את שמם של התורמים העשירים בתופים ובמצילתיים.

השם "הסתדרות מדיצינית הדסה" היה מוכר לכל דרך ביישוב הקטן. האחיות הרחמניות (כך קראו להן אז), בעלות הארשת הרצינית וחדורות השליחות, שחבשו שביסים לבנים וארוכים דמויי שביס-נזירות, היו מקור לכבוד והערצה והקרינו סמכות-על. הרופאים, שרבים מהם יקים, היו כמעט בני אלוהים.

על ראשית דרכה של הדסה, שהוקמה כארגון ציוני-פילנתרופי בארץ ישראל, מספרות ד"ר ציפורה שחורי-רובין, היסטוריונית שהתמחתה בפעילותו של הארגון ובתחום הבריאות-חינוכי בארץ ישראל בתקופת המנדט הבריטי, ופרופ' שפרה שורץ, היסטוריונית של הרפואה ומערכת הבריאות בישראל. חלק נכבד בספר יש לפרופ' יואל דונחין, רופא בכיר ביחידה לטיפול נמרץ בבית החולים הדסה ירושלים, אוצר התמונות הנדירות שבהן מעוטר הספר. דונחין גילה בין כותלי בית החולים הדסה אוסף שהכיל למעלה מאלף תשלילי זכוכית (נגטיווים), הכוללים חומר מדעי רב, ביניהם תשלילים של אנשי הדסה בעבודתם, והם מתפרסמים בספר לראשונה.

בתוך השם "הדסה" מסתתר רעיון גדול שמומש והפך למפעל אדיר בתקופה שעדיין הבריאות והחינוך לבריאות מונעת לא עמדו בראש מעייניהם של מנהיגי הציבור. רוב המחלות שמהן סבלה האוכלוסייה בראשית המאה טרם הודברו והניסיון בריפוי, בהיגיינה, בתברואה, בשירותי טיפת חלב ובפסיכיאטריה היה זעום ביותר.

הרעיון על הקמת הארגון נולד בקונגרס הציוני השני בבזל (1898), כשהרצל עניין את אשתו של אחד הצירים המשתתפים בהקמת הארגון בארה"ב, ארגון נשים יהודיות למען הציונות. הקבוצה אכן הוקמה, הכתירה את עצמה בשם "בנות ציון" והעמידה בראשה ברבות הימים את הנרייטה סאלד. הארגון נקט לכל אורך שנות פעילותו קו לא פוליטי ונמנע ממעורבות מפלגתית. מטרותיו היו לטפח ולהפיץ את הרעיון הציוני באמריקה, לעודד יוזמות ולייסד מוסדות יהודיים לרפואה וציבורית בארץ

ישראל ועוד כהנה וכהנה. סאלד גם ביקרה בארץ והתרשמה קשות מן ההזנחה בערים הגדולות ירושלים, טבריה וצפת, ומן המצב ההיגייני האיום שממנו סבלה האוכלוסייה. ארגון הדסה נרתם מיד ליישם תוכנית בריאות ציבור מקיפה והקמת שירות ליולדות בירושלים.

אל הכוחות הפועלים הצטרף הנדבן היהודי-אמריקאי נתן שטראוס, שהקים בירושלים ב-1912 בית תמחוי ותחנת בריאות ועודד את הנרייטה סאלד לממש תוכנית אזורית של שירות אחיות לביקורי בית לטיפול באם ובילד. מצב הבריאות, שהוחמר עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה, הביא את האוכלוסייה אל סף עוני, רעב, תזונה לקויה, תמותה ומחלות קשות. בעזרת תרומות הוקם "ועד העזרה המדיצינית" האמריקאי שהגיש טיפול רפואי חינוכי בבתי התושבים, תחת הסיסמה "לעולם אין להפלות בין יהודי לערבי".

הספר מפרט, עקב בצד אגודל, את כל פעולותיו של הארגון במשך תקופת המנדט, דרך בניית מוסדות לרווחת הציבור כמו טיפות חלב, מרכזי בריאות, פיקוח היגייני על תלמידים, מורים ושמשים (כיום: שרתים), הדברת מחלות, ומספר על האישים המרכזיים שעבדו בארגון. אמנם, במשך השנים התערערו היחסים בין קופת חולים והדסה על רקע סכסוכים שמקורם בניגוד התרבותי האידיאולוגי בין הארגון הפילנתרופי-אמריקאי לבין הארגון הוולונטרי הארץ-ישראלי. הכותבות מוסיפות, כי גם היישוב בארץ הסתייג לא אחת מנטייתה של הדסה לכפות את "השיטה האמריקאית" על כלל היישוב, וממינוים של רופאים אמריקאים שדרכי היישוב ומטרות הציונות היו זרות להם. קופת חולים שאפה להיות אוטונומית במתן שירותי בריאות, ובשל כך קיימים עד היום המתח והתחרות בין שני המוסדות, הגם שקופת חולים היא גורם הבריאות מספר אחת בארץ ואילו חלקה של הדסה מצטמצם והולך. מי שמתעניין בהיסטוריה של ארץ ישראל ימצא עניין רב בסיפורו של ארגון הדסה, ואילו היתר יסתפקו במחלקת הנוסטלגיה שבו - והיא ניתנת בשפע.